

ДО ЧЛЕНОВЕТЕ
НА НАУЧНОТО ЖУРИ

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.д-р Венцислав П.Стоянов

по дисертационния труд *“Германското наследствено право като приложимо право към наследяването на вещни права върху недвижими имоти в Република България”*, с автор проф. д-р Екатерина Матеева, за присъждане на научна степен “доктор на юридическите науки”

Биографични бележки

Екатерина Илиева Матеева е родена през 1959 год. в Пловдив. Висшето си образование завършва в Юридическия факултет на СУ “Св. Кл. Охридски”. След едногодишен стаж като стажант-съдия в Софийски градски съд е приета за редовен докторант по гражданско и семейно право в Юридическия факултет на СУ. Защишава докторат на тема “Правна същност на неустойката” през 1991 год. На следващата година е назначена за асистент по гражданско право, като по-късно става старши, а след това и главен асистент. От 2003 год. е доцент, а от 2009 год. професор в Софийския университет. Автор е на осем монографии, един учебник и редица студии. Професор Матеева е специализирала в Германия, Англия, Гърция и Холандия. Преподава основно в Юридическия факултет на Софийския университет, но чете лекции и във Варненския университет “Черноризец Храбър”, както и в Нов български университет. Под нейното научно ръководство са защитили успешно дисертациите си двама докторанти. Владее немски, руски и английски език.

Общ преглед на труда

Книгата “Германското наследствено право като приложимо право към наследяването на вещни права върху недвижими имоти в Република

България” впечатлява със своята актуалност, отлично познаване на третираните проблеми и дълбочина на анализа. Изследването се появява след сериозните промените в нашето законодателство, които откриха възможността право на собственост върху недвижими имоти да се придобива и от чужденци. Става дума за промените в чл. 22 от Конституцията и последвалите ги промени в ЗС. До настъпването на тези промени чужденците и чуждестранните юридически лица бяха сериозно ограничени при придобиване на право на собственост върху земя у нас. На практика чужденци можеха да придобиват земя само по наследство, по закон, като бяха задължени в определен срок да прехвърлят собствеността си на български граждани – чл. 22 ал. 1 от Конституцията (отм.). С промените в законодателството ограниченията отпаднаха и придобиването на право на собственост върху земя стана достъпно за граждани и юридически лица от страните-членки на ЕС, както и за субекти от държави, с които България има сключен международен договор, ратифициран при условията на чл. 22 от Конституцията. При това остана и възможността за придобиване на право на собственост по наследство. Същевременно на 01.01.2012 год. изтече петгодишният срок от нашето присъединяване към ЕС, а с него и ограниченията за придобиване, предвидени в ЗС.

Всичко това е обширно коментирано в труда на професор Матеева и то не само го прави навременен, но и му отрежда мястото на едно от първите значими изследвания на въпроса. Авторът отчита не само обективните дадености, свързани с нашето приемане в ЕС, но и промяната в законодателството, по-конкретно в КМЧП, която допуска прилагане на чуждо законодателство в областта на наследствените отношения – чл.89 КМЧП. Към казаното трябва да се добави и нещо много важно – макар книгата да е посветена на изследването на германското наследствено право, авторът не фокусира проучванията си само върху него. Обект на анализ са и законодателствата на много други страни, вкл. такива от Северна Африка, и това дава възможност на читателя да се запознае с един сравнителноправен анализ на редица законови уредби. Тази дълбочина и обширност на изследването са едно от категоричните негови достойнства.

Книгата е в обем над 739 страници, обособени във Въведение и четири глави.

Анализ на отделните части

Въведението си поставя за цел да изясни повода за изследването, както и обществената необходимост от неговото огласяване. Още тук на преден

план се излага практическата нужда от подобна разработка и аргументите за нейното публикуване. Авторът прави един широк анализ на различните материалноправни уредби на наследяването и това е едно от големите достойнства на труда. Разгледано е наследяването по закон и завещание, кръгът на наследниците, размерът на наследствените квоти, както и наследяването по право на заместване. На пръв поглед тази широта на изследването като че ли го отклонява от основния проблем – прилагането на германското наследствено право. Това обаче е само привидно. Предложените законодателни решения на редица страни, вкл. на провинция Квебек, стр. 86 и следв., има своето място и значение. На фона на различните законови уредби читателят може по-лесно да открие характеристиките на немското наследствено право. При това трудът, макар и да третира основно една правна система, е отворен и за други решения, именно в духа на промените на българското право, които допускат прилагане на различни чужди правни уредби. Ето защо анализът на и на други законови уредби трябва да се отчете като достойнство, а не като недостатък на книгата.

Сред разглежданите във въведението теми трябва една е особено важна – тази за издаването на удостоверение за наследници и неговата юридическа сила. Без да се подценяват останалите въпроси, удостоверението за наследници е особено актуално за българското наследствено право, тъй като редица реституционни закони (напр.чл.14 ЗСПЗЗ) предвидиха недвижимият имот да се възстановява на бившия му собственик и неговите наследници. Така въпросното удостоверение придоби изключителна важна роля и то в масов мащаб.

Тук се разглеждат различни законодателни уредби, като акцентът се поставя върху защитата на трети добросъвестни лица. Приема се, че удостоверението за наследници е писмено доказателствено средство, с което се доказва правното качество на наследниците и техните права върху наследството. Това е така, но в някои случаи, както чл.14 ал.1 т.1 ЗСПЗЗ самото удостоверение за наследници е основание за издаване на титул за собственост на посочените в удостоверението лица. Нещо повече, законът изисква при възстановяване на права на починал собственик имотът да се възстанови общо на всички наследници, с дялове, определени съобразно Закона за наследството. Особеното тук е, че когато е открито наследството този имот не е бил в патримониума на наследодателя.

Струва ми се, че в този абзац от книгата авторът би могъл да коментира и това българско законодателно решение. Въпросът ще се разгледа и при анализа на глава четвърта.

Първата глава, наименувана “Проблеми, предизвикали изследването”, е

посветена на три теми: предизвикателствата пред нашата съдебна практика в областта на международното наследяване на вещни права върху имоти у нас; условия за изместване избора на чуждо приложимо право при трансгранично наследяване на вещни права; осветляване на германското наследствено право с оглед на нуждите на българската съдебна практика. И трите са разработени с вещина, като особено внимание се обръща на следните моменти: необходимост от изясняване на проблематиката при делба на наследствена маса с международен елемент, като се установи съдържанието на “германското право”; изместването на българското право като обективно приложим закон от волята на наследодателя и от нуждата от теоретичен анализ на основните положения на германското наследствено право. Авторът прави обоснования извод, че вписването на актовете у нас е *numerus clausus*, т.е. не могат да се вписват други актове освен изрично предвидените и по този начин вписването съответства на същия принцип, по който са изградени вещните права. Тук обаче не е посочена изричната разпоредба на § 873 ГГЗ, която предвижда задължително вписване на придобиването на вещни права върху недвижим имот.

Втората глава от книгата, посветена на наследяването по закон според германското право, заостря вниманието на читателя към проблема, поставен в заглавието, а именно – германското наследствено право като приложимо към наследяване на имоти в България. Тази глава в общи линии анализира разпоредбите на § 1924 и следв. ГГЗ досежно наследяването по закон. Разгледани са редът за наследяване и квотите на наследниците по закон, както и правното положение на преживелия съпруг на наследодателя. Особен интерес представлява възможността за наследяване по закон на лицето, с което починалият е бил във фактическо съпружеско съжителство. Тук авторът се позовава както на традиционните решения на доктрината и практиката, така и на новото законодателство от 2001 год. В същата част се анализира и правното положение на държавата като наследник.

В *глава трета* от книгата се анализира наследяването по волята на наследодателя според германското право. Това е главата, която директно третира основния проблем, поставен в изследването – волята на наследодателя, която измества приложимото право по принципа *lex rei sitae* към неговото отечествено право, т.е. тук ние сме изправени пред хипотезата *in medias res*. В тази част от книгата се дава обща характеристика на основанията за наследяване по волята на наследодателя и се изяснява договорът за наследство – институт, непознат на българското наследствено право. Пак тук се коментира и друг специфичен за германското наследствено

право институт – този за последващото наследяване, § 2100 и следващите ГГЗ. Разгледани са и различните форми на завещанието: саморъчно, нотариално, завещание, извършено при особени обстоятелства, §2249-§2251, и международно завещание, което засега има по-скоро теоретична обосновка.

В глава четвърта е разгледано удостоверението за наследници според германското право. Тук се прави обща характеристика на института, разглежда се производството по издаване на удостоверение и неговата доказателствена сила. Авторът коментира процесуалните действия на съда по проверка на условията за издаване на исканото удостоверение. Предмет на анализ е и изземването и обезсилването на удостоверение за наследници с невярно съдържание. Последната част от труда е с определена практическа насоченост и би била от съществена полза за българската съдебна практика, напр. по въпроси като този, кой съд е компетентен да постанови издаване на удостоверение за наследници, ако наследодателят не е имал местожителство на територията на Германия (съдът в Берлин-Шьоненберг)

По-важни приносни моменти

Трудът се явява първото у нас теоретично изследване на условията за игнориране на българското право като обективно приложимо при наследяване на имоти. Наистина това се прави след приемането на КМЧП, който създаде възможността за прилагане на чуждо законодателство, но този факт не променя статуса на труда като първо изследване. В частност за първи път в нашата доктрина се изследва правото на наследодателя да избере като приложимо едностранно, на основание чл.89 ал. 3 и 4 КМЧП, законодателството на собствената си страна.

Основни институти на чуждото право за първи път са обект не на инцидентно, а на самостоятелно изследване от нашата правна доктрина. При това става дума за цялостно, а не за парциално изследване. В миналото отделни институти, реципирани от нашето законодателство, са бивали в различна степен обект на сравнителноправен анализ, напр. “Юридически изследвания върху Търговското предприятие” на Л. Василев, изд. С.1937 год., но подобно изследване, обхващащо отделен клон от гражданското право, не е правено.

Като принос в правната книжнина може да се определи и *квалифицирането на нормата на чл.89 КМЧП като ограничително правило с преобладаващ материален характер.* Тук отново правим уговорката за сравнително краткото съществуване на КМЧП, но факт е, че изясняване на тази имаща широко практическо приложение норма се прави тук за пръв

път.

Научна новост представлява и *изясняването на правната същност на договора за наследство* - § 1941 и § 2274-2302 ГГЗ. Този институт не е познат на нашето наследствено право и затова анализът му има не само теоретична, но и определена практическа стойност. Става дума не само за прилагането на нормите на ГГЗ по силата на чл.89 КМЧП, но и като възможност *de lege ferenda* този институт да бъде възприет и у нас.

За първи път у нас се изяснява договорът за дарение с оглед на смърт – donatio mortis causa, § 2301 ГГЗ. Това също е институт, непознат на нашето наследствено право, и за него се отнася със същата сила казаното по-горе по въпроса за договора за наследство.

Към приносите на научния труд може да се отнесе и *изследването върху “взаимните завещания на съпрузи по германското право”*. Проф. Матеева е направила задълбочен анализ на този вид завещания и теоретичната обосновка на проблема може да се използва, ако нашето законодателство реши да въведе такъв институт.

За пръв път в българската правна литература е изследвано и т.н. *“последващо” наследяване по германското право.*

Цялостно са изяснени *правната характеристика и производството по издаване на удостоверение за наследници по германското право.*

Налице е стремеж към *изследване на отражението, което новите разрешения в проектирания регламент на ЕС в областта на международната компетентност, приложимо право и признаване на автентични актове в областта на трансграничните наследявания ще има върху функциите на българските правоприлагащи органи.*

За първи път в нашата правна наука е направен опит за една цялостна и систематична *сравнителноправна типизация на националните материалноправни уредби на основните наследствени институти.*

Критични бележки

Към труда могат да се отправят и някои критични бележки. Част от тях бяха упоменати в хода на изложението, но тук ще отправим още една. Става дума за вписването на различни актове, свързани с наследяването, предвидени в нашата правна уредба. Наистина, авторът се спира на отделни проблеми от такъв характер, но тъй като все пак основната цел на изследването е приложението на германското право, някои разпоредби на българското остават встрани. А те са приложими при положение, че недвижимият имот се намира на територията на страната – чл.69 КМЧП, чл.570 ал.1 ГПК. Става дума за неголяма, но със съществено значение група

актове.

Заключение

В заключение може да се каже, че научният труд ***“Германското наследствено право като приложимо право към наследяването на вещни права върху недвижими имоти в Република България”*** представлява значителен и оригинален принос в българската правна наука – чл.12 ал.3 ЗРАСРБ. Налице са всички основания на неговия автор, проф.д-р Екатерина Илиева Матеева, да бъде присъдена научната степен “доктор на юридическите науки”, ето аз защо убедено предлагам това на уважаемото Научно жури.

Венцислав Стоянов